

ΤΟ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑΤΑΡΙΟΝ
ΠΕΤΡΟΥ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΟΥ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ κ.ά.

(Προδρομική μελέτη)

Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου

Άρχοντος Μαΐστορος Μ.Χ.Ε.

“Ενα από τα πιο χρήσιμα, στήν πράξη, βιβλία της έκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς, είναι τὸ **Άναστασιματάριον**. Τὸ βιβλίο αὐτό, ὅπως φανερώνει ἄλλωστε καὶ τὸ ὄνομά του, περιέχει μελοποιημένους ἀναστάσιμους κυρίως ὕμνους· δηλαδὴ τὰ ἀναστάσιμα στιχηρὰ τῆς Ὁκτωήχου ἢ καὶ τῆς Παρακλητικῆς γενικότερα, ποὺ ψάλλονται βασικὰ κατὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἐσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου καὶ τοῦ Ὁρθρου τῶν Κυριακῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν καὶ παρὰ τὸ ὅτι οἱ ἀρχικὲς καταβολές του ἦταν καθαρὰ στιχηραρικές, σύντομα πλουτίσθηκε καὶ μὲ μέλη τῆς Παπαδικῆς, ὅπως κεκραγάρια καὶ πασαπνοάρια, καὶ τοῦ Εἱρμολογίου, ὅπως εἱρμοὺς ἢ καὶ ὄλοκληρους ἀναστάσιμους Κανόνες· στὴ σημερινή του δὲ πλέον μορφὴ περιλαμβάνει καὶ ἄλλους ὕμνους τῆς ὀκτωηχίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποτελεῖ στὴν ούσια ὅχι μόνο τὸ ἀλφαβητάρι τῶν ἀρχαρίων γιὰ τὴν κατ’ ἀρχὴν προσέγγιση τῶν ὀκτὼ ἥχων τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ βασικὸ μουσικὸ βιβλίο γιὰ τὴν καθημερινὴ χρήση τῶν ψαλτῶν. Αὐτὸ εἶχε ως ἀποτέλεσμα νὰ είναι τὸ πιο γνωστὸ βιβλίο τῆς έκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς καὶ νὰ ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἐκδοτικὴ συχνότητα, πολὺ πέραν ἀπὸ κάθε ἄλλο μουσικὸ βιβλίο. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ρόλος του ως διδακτικοῦ ἐγχειριδίου ἢ ἀκόμα καὶ ως βιβλίου ἄμεσης χρηστικότητας στὴν ψαλτικὴ λειτουργικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας μας ὑπῆρξε, κυρίως μετὰ τὴν αὐτονόμηση καὶ ὄλοκλήρωση τῆς ὅλης του, διαχρονικὰ καθοριστικός.

Τὸ περιεχόμενο τοῦ Άναστασιματαρίου ἀρχικὰ ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ παλαιοῦ Στιχηραρίου, τὸ ὅποιο περιελάμβανε μεταξὺ τῶν ἄλλων: τὰ κατ’ ἥχον ἀναστάσιμα στιχηρὰ ἰδιόμελα, τὰ στιχηρὰ ἀνατολικά, τὰ κατ’ ἀλφάβητον δογματικὰ στιχηρὰ τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ἄλλα δογματικὰ θεοτοκία, καὶ σὲ χωριστὴ ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνότητα, τὰ κεκραγάρια, τὰ πασαπνοάρια, τὰ ἔνδεκα ἑωθινὰ δοξαστικὰ τοῦ Ὁρθρου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ τοὺς Ἀναβαθμοὺς τῶν ὀκτὼ ἥχων. Οἱ ὕμνοι αὐτοὶ ἀποτέλεσαν τὴν ἀρχικὴ ὅλη τοῦ μετέπειτα λεγόμενου παλαιοῦ Άναστασιματαρίου καὶ μᾶς παρεδόθησαν, ως πρὸς τὴ μελοποίησή τους, ἀνώνυμα, ἀν καὶ σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση αὐτὴ ἀποδίδεται στὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό.

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰώνα καὶ μετὰ τὸ Άναστασιματάριον ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὸ Στιχηράριο καὶ ἔκτοτε ἀποτέλεσε αὐτοτελὲς βιβλίο, ποὺ ἀπὸ τὸν ΙΖ' αἰώνα καὶ ἔξῆς γνώρισε μεγάλη διάδοση^[1]. Βασικὸς δημιουργὸς τοῦ Άναστασιματαρίου ως αὐτοτελοῦς βιβλίου θεωρεῖται ὁ πρωτοψάλτης τῆς Μ.Χ.Ε. Παναγιώτης Χρυσάφης ὁ Νέος, ὁ ὄποιος μὲ δικό του αὐτόγραφο τοῦ ἔτους 1671

παρέδωσε Άναστασιματάριο ὅχι μόνο πλῆρες ώς πρὸς τὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐντελῶς νέο καλλωπισμὸ (γράφε νέα μελοποίηση), Άναστασιματάριο^[2], τὸ ὄποιο μὲ τὴ νέα του αὐτὴ μορφὴ ἔγινε γνωστό, ἐπώνυμα πλέον, ώς Άναστασιματάριον τοῦ Χρυσάφη^[3].

Τὸ Άναστασιματάριον τοῦ Χρυσάφη κυριάρχησε στὴν ἐποχή του καὶ ἐξακολούθησε νὰ βρίσκεται σὲ χρήση, ἀκόμα καὶ ὅταν ἔνας ἄλλος μεγάλος δημιουργός, ὁ Πέτρος λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος, μελοποίησε τὸ δικό του Νέον Άναστασιματάριον (ἀργὸν^[4] καὶ σύντομον^[5]), βιβλίο ποὺ ἐπικράτησε ὥριστικὰ μέχρι τὶς ἡμέρες μας^[6].

Βασικὰ λοιπὸν μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ τρία εἰδη Άναστασιματαρίου· σὲ ἀργὸ στιχηραρικὸ μέλος τὸ παλαιὸν –τὸ κατὰ τὴν παράδοση τοῦ Δαμασκηνοῦ^[7]– καὶ τοῦ Χρυσάφη, σὲ νέο δὲ στιχηραρικὸ (ἀργοσύντομο), καὶ σὲ σύντομο «είρμολογικὸ» μέλος, τοῦ Πέτρου Πελοποννήσιου^[8].

Τὸ παλαιὸν ἐξηγήθηκε ἀπὸ τὸν Πέτρο στὴ γραφή του καὶ ἀπὸ αὐτὴν στὴ νέα ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα^[9]· τὸ Άναστασιματάριο αὐτὸ (κεκραγάρια, ἀναστάσιμα ἐσπέρια, δοξαστικὰ τοῦ ἐσπερινοῦ, ἀναβαθμοί, πασαπνοάρια καὶ στιχηρὰ τῶν αἰνῶν) ἐκδόθηκε τὸ 1869 ὡς πρῶτος τόμος τῆς σειρᾶς «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη», ἀπὸ τοὺς μουσικοδιδασκάλους τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς^[10]. Ἐπανεκδόθηκε τὸ 1999 ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν ὡς πρῶτος τόμος στὴ σειρὰ «Ψαλτικὰ Βλατάδων», μὲ ἐπιμέλεια τοῦ καθηγητῆ Άντωνίου Ἀλυγιζάκη^[11].

Τὸ Άναστασιματάριο τοῦ Χρυσάφη ἐξηγήθηκε ἀπὸ τὸν Πέτρο καὶ μεταφέρθηκε στὴ νέα γραφὴ ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο^[12], ἀλλὰ παραμένει μέχρι σήμερα ἀνέκδοτο.

Τὸ ἀργοσύντομο Άναστασιματάριον τοῦ Πέτρου ἐξηγήθηκε ἀπὸ τὸ Γρηγόριο πρωτοψάλτη σὲ συνεργασίᾳ μὲ τὸ Χουρμούζιο καὶ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1820 ἀπὸ τὸ μαθητή τους Πέτρο Ἐφέσιο^[13]. Ἡ ἐκδοση ἀυτὴ τοῦ Άναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου ἀκολούθησε ἐπακριβῶς, σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὸ περιεχόμενό της, τὴν ὅλη ποὺ πολὺ σύντομα, μετὰ τὴν παράδοση τοῦ Άναστασιματαρίου ἀπὸ τὸν Πέτρο, παγιώθηκε στὴ χειρόγραφη παράδοση, κατὰ τὴν ὅποια ὑπῆρχαν ἀναμὶξ μέλη ἀργοσύντομα (στιχηραρικά) καὶ σύντομα («είρμολογικὰ» σύμφωνα μὲ τὴν ὄρολογία τῶν τριῶν δασκάλων), σὲ ἐξήγηση Γρηγορίου^[14]. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴ χειρόγραφη ἀυτὴ μορφὴ του ὑπάρχει καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Πέτρου Βυζαντίου, ἀφοῦ στὴ συνέχεια βλέπουμε τὰ κεκραγάριά του νὰ παραμερίζουν τὰ ἀντίστοιχα τοῦ δασκάλου του, καθὼς καὶ νὰ προστίθεται καὶ στιχολογία δική του, ποὺ δὲν ὑπῆρχε στοῦ Λαμπαδαρίου (τὸ ἀμιγῶς σύντομο ἐκδόθηκε τὸ 1839 ἀπὸ τὸ Θεόδωρο Φωκαέα πάλι ἀπὸ τὴν ἐξήγηση τοῦ Γρηγορίου· βλ. παρακάτω καὶ ὑποσ. 23).

Ἡ ἐκδοση τοῦ Άναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου ἦταν ἡ πρώτη στὴ σειρὰ τῶν Άναστασιματαρίων, ἀλλὰ καὶ ώς ἐκδοση ἔντυπου βιβλίου τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς^[15], δεδομένου ὅτι μέχρι καὶ τότε δὲν εἶχε ἐφαρμοσθεῖ ἡ τυπογραφία στὴ σημειογραφία της, λόγῳ ἵσως τῆς δυσχέρειας ποὺ παρουσίαζε τὸ παλιὸ σύστημα στὴ χάραξη καὶ στοιχειοθέτηση τυπογραφικῶν στοιχείων.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ὅλη τοῦ ἀργοσύντομου Άναστασιματαρίου, αὐτὴ ἦταν ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ στὴ χειρόγραφη παράδοση^[16], μὲ τὴν προσθήκη καὶ ἄλλων μελῶν τοῦ ὄρθρου, πού, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου, εἶχε ἀφήσει ἀτόνιστα ὁ Πέτρος: «Τὸ πρῶτον τοῦτο βιβλίον περιέχει καὶ τὰ ἀπολυτίκια, τὰ καθίσματα, τὰς ὀκτὼ ὑπακοάς, τοὺς ἀναβαθμούς, τοὺς μακαρισμούς, καὶ τὰ ἔξαποστειλάρια, τὰ ὅποια εἶχεν ἀφήσει ἀτόνιστα ὁ ἀοίδημος διδάσκαλος, ἐτόνισαν δὲ καὶ ἐπρόσθεσαν εἰς τὸ Άναστασιματάριον οἱ μουσικολογιώτατοι διδάσκαλοι, οἱ ἐφευρέται τοῦ νέου

συστήματος»[\[17\]](#). Συγκεκριμένα, καὶ ἐκτὸς τῶν ὅσων ἀναφέρονται παραπάνω, περιέχει: Κεκραγάρια καὶ στιχολογία τοῦ Πέτρου Βυζαντίου, στιχηρὰ τοῦ Ἐσπερινοῦ μὲ τοὺς στίχους τους, Δογματικὰ Δοξαστικά, ἀπόστιχα μὲ τοὺς στίχους τους, πασαπνοάρια, στιχηρὰ τῶν αἰνῶν μὲ τοὺς στίχους τους. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴν ἔκδοση αὐτὴ ἀκολουθήθηκε ἀκριβῶς ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπο καταχώρησης τῶν μελῶν σὲ στιχηραρικὰ καὶ «εἰρμολογικά» (σύντομα στιχηραρικά). Ἐτσι τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἐσπερινοῦ στοὺς ἥχους γ', δ', πλ. α', πλ. β', βαρύ, πλ. δ', καθὼς καὶ τὰ στιχηρὰ τῶν αἰνῶν στοὺς ἥχους γ', βαρύ, πλ. δ', εἶναι καταχωρισμένα σὲ σύνομο («εἰρμολογικὸν») μέλος»[\[18\]](#). Τὸ Ἀναστασιματάριο αὐτὸ ἐπανεκδόθηκε ὡς δεύτερος τόμος τὸ 1869 στὴ σειρὰ «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη»[\[19\]](#) τῶν διδασκάλων τῆς Πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς[\[20\]](#), μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἐδῶ ὡς ἔξηγηται φέρονται οἱ δάσκαλοι τῆς Σχολῆς (Γεώργιος Βιολάκης, Παναγιώτης Κηλτζανίδης), ἐνῷ στὴν ὑλὴ του ἔχουν προσθέσει κεκραγάρια τοῦ Π. Βυζαντίου, «ἔτερα κατὰ μίμησιν τοῦ Βυζαντίου», κανόνες, τιμιωτέρες, κατανυκτικὰ καὶ μαρτυρικά· παράλληλα ἔχουν ἀφαιρέσει τὰ ἔνδεκα ἔξαποστειλάρια ποὺ περιεῖχε ἡ πρώτη ἔκδοση.

Τὸ 1889 τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου ἐκδίδεται γιὰ τρίτη φορὰ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Σακελλαρίδη[\[21\]](#) μὲ βάση τὴν ἔκδοση τοῦ 1868 (συνεκδίδει καὶ τὸ σύντομο – Ἀναστασιματαριον σύντομον μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου – σὲ συνεχῆ ἀρίθμηση καὶ δίχως ἴδιαίτερη προμετωπίδα, κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ἔκδοσης τοῦ 1839)· ὁ ὄποιος σημειώνει στὸν πρόλογό του ὅτι: «Ἐν τῇ ἔκδόσει ἡμῶν ταύτῃ, ὡς εἴρηται, οὐδὲν καινὸν προσετέθη· τὸ δὲ μόνον ὅπερ ἐπράξαμεν ἡμεῖς εἶναι ἡ ἐπιμέλεια, μεθ' ἡς διεπονήσαμεν αὐτό, ἵνα ἐκδοθῆ ἔρρυθμον καὶ οὕτω πως κεκανονισμένον κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ἀγωγήν, ὥστε ἀν εἶναι δυνατὸν νὰ ψάλλωνται ἅπαντα τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ διπλοῦ χρόνου, ὡς ἡσαν τεταγμένα ὑπὸ τοῦ ἀσιδίμου Πέτρου Πελοποννησίου...» Τὸ 1962 ἐκδίδεται μὲ ἀνατύπωση τῆς ἔκδοσης τοῦ 1889 ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Πολυχρονάκη καὶ τὸ 1984 (ἡ ἔκδοση τοῦ 1820) ἀναστατικὰ ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Κουλτούρα». Τὸ 1998 ὁ Παναγιώτης Θ. Παππᾶς ἐπανεκδίδει, χειρογραφημένο ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ χωρισμένο σὲ μέτρα συνεπτυγμένου ρυθμοῦ, τὸ Ἀναστασιματάριο τῆς ἔκδοσης τοῦ 1820, σὲ δύο τόμους (Ἐσπερινός[\[22\]](#)- Ὁρθρος[\[23\]](#)), μὲ προσθήκη καὶ ἄλλων μελῶν τοῦ Ἐσπερινοῦ καὶ Ὁρθρου. Τέλος, ἀναστατικὰ ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ 1868, ἐκδίδεται καὶ πάλιν μὲ ἐπιμέλεια τοῦ καθηγητῆ Ἀντωνίου Ἀλυγιζάκη ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Μονῆς Βλατάδων Θεσαλονίκης τὸ 1999, στὴ σειρὰ «Ψαλτικὰ Βλατάδων»[\[24\]](#). Οἱ παραπάνω ἐκδόσεις, γιὰ λόγους ποὺ θὰ ἀναφερθοῦν στὴ συνέχεια, ἀποτελοῦν τὴ γνήσια ἔκφραση καὶ ἀποτύπωση τοῦ Ἀναστασιματαρίου Πέτρου Πελοποννησίου, παρὰ τὸ ὅτι καὶ μεταξὺ αὐτῶν παρατηροῦνται μερικὲς ἀσήμαντες μικροδιαφορές, ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀνάλυση τῆς ἐνέργειας κάποιων χαρακτήρων ποσότητας καὶ ποιότητας.

Τὸ 1832 ὁ Χουρμούζιος συνεκδίδει μὲ τὸν Θεόδωρο Φωκαέα ἔνα ἀργοσύντομο Ἀναστασιματάριον ὡς νέον ποὺ εἶναι ἀρκετὰ διαφοροποιημένο (ἴδιαίτερα στὰ δογματικὰ δοξαστικὰ τοῦ Ἐσπερινοῦ καὶ τὰ ἑωθινά, ὅπου πρόκειται γιὰ διαφορετικὴ σύνθεση) καὶ δίχως ἀναφορὰ στὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ μὲ τὴ διευκρίνιση στὴν προμετωπίδα ὅτι «τὰ πάντα καταχωροῦνται καθὼς τὴν σήμερον ψάλλονται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον»[\[25\]](#). Ἀσφαλῶς αὐτὸ τὸ Ἀναστασιματάριο δὲν πρέπει νὰ συγκαταλεχθεῖ στὴ σειρὰ τῶν Ἀναστασιματαρίων τοῦ Πέτρου, κάτι ποὺ κάνει ὁ Φωκαέας, ὅπως θὰ ἀναφερθεῖ καὶ πιὸ κάτω. Τὸ Ἀναστασιματάριο αὐτὸ προξενεῖ ἀπορία, γιατί εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου (ἔκδ. 1820), ἐνῷ στὴ συνέχεια τόσο ὁ Φωκαέας ὅσο καὶ ὁ πρωτοψάλτης Ἰωάννης, ποὺ οὐσιαστικὰ ἀκολούθησαν πλέον αὐτὸ τὸ Ἀναστασιματάριο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ὅποιες παρεμβάσεις ἡ καὶ συμπληρώσεις τους, ἀποδίδουν τὴν πατρότητα τῶν

Άναστασιματαρίων τους στὸν Πέτρο λαμπαδάριο. Πέραν αύτοῦ ἐρώτημα προκύπτει καὶ γιὰ τὸ ποιά Άναστασιματάρια, τέλος πάντων, ἐκφράζουν τὴν πατριαρχικὴ ψαλτικὴ παράδοση: Τοῦ Πέτρου ἡ τῶν δύο δασκάλων ποὺ προανέφερα καὶ ποὺ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἔχουν καθιερωθεῖ μέχρι σήμερα; Πάντως θεωρῶ ὅτι ἡταν ἀδύνατον λόγῳ τοῦ μικροῦ σχετικὰ χρόνου τῆς μεταξὺ ἐκδοσῆς τους, νὰ εἶχε ἐπέλθει τόσο μεγάλη διαφοροποίηση στὴν πατριαρχικὴ ψαλτικὴ παράδοση· ὁ λόγος ἡταν ἀλλοῦ. Θεωρῶ, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι κατὰ τὴ μελοποίηση τοῦ Άναστασιματαρίου αὐτοῦ ὁ Χουρμούζιος ἀποτύπωσε λαϊκότροπα τὴν προφορικὴ παράδοση ποὺ τότε ἐπικρατοῦσε καὶ πιθανὸν νὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ στὰ Πατριαρχεῖα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐκλεπτυσμένη καὶ συντηρητικότερη μουσικὴ ἀπόδοση τοῦ Πέτρου. [Πρώτη κατάθεση αὐτῆς τῆς ἀποψης, βλ. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία*, ὁ.π. σελ. 35-36].

Ως πρὸς τὴν ὥλη του (καὶ ἐδῶ εἶναι ἀνάμικτα τὰ στιχηραρικὰ μὲ τὰ «είρμολογικὰ» μέλη), περιέχονται ὅτι καὶ στὸ προηγούμενο τοῦ 1820 ἀλλὰ ἀφαιρεῖται ἡ στιχολογία, οἱ στίχοι τῶν στιχηρῶν καὶ ἀποστίχων τοῦ ἐσπερινοῦ καὶ τῶν στιχηρῶν τῶν αἰνῶν καὶ τὰ ἔξαποστειλάρια. Παράλληλα προστίθενται σύντομοι ἀναστάσιμοι κανόνες (ὁ είρμὸς τῆς ἐνάτης ἀργός), κατανυκτικὰ καὶ μαρτυρικὰ (Κυριακῆς Μ.Τεσσαρακοστῆς, Παρασκευῆς καὶ Σαββάτου).

Τὸ 1839 ὁ Θεόδωρος Φωκαέας ἐκδίδει «ἀργὸν Άναστασιματάριον» [ἀργοσύντομο] τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου, «ἐπιδιορθωθὲν ὅμως μετὰ προσθήκης, παρὰ Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου»[\[26\]](#) – ἡ ἀναφορὰ τοῦ ὄνόματος τοῦ Κωνσταντίνου θεωρῶ ὅτι μᾶλλον γίνεται ἀπὸ λόγους καλῆς θελήσεως καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸ πρόσωπό του, καὶ ὅχι σοβαρῆς προσφορᾶς του–, τὸ ὄποιο καὶ ἀριθμεῖ ὡς τρίτη ἐκδοση –ώς δεύτερη θεωρεῖ τὴν ἐκδοση τοῦ 1832–, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Άναστασιματάριο αὐτὸ πέραν ἀπὸ τὶς νέες προσθῆκες καὶ κάποια μικρὴ ἐπέμβαση στοὺς ἀσύμμετρους πόδες δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ Άναστασιματάριο τοῦ Χουρμουζίου, πού, ὅπως προαναφέρθηκε, διαφέρει σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τοῦ Πέτρου· στὸ ἔξης, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προσθῆκες ποὺ θὰ ἔχουν στὴ συνέχεια οἱ ἐκδόσεις του, ἀπὸ τὸν πρωτοψάλτη Ἰωάννη, εἶναι οὐσιαστικὰ αὐτὸ ποὺ ἐπικρατεῖ μέχρι τὶς ἡμέρες μας καὶ ἀναφέρεται ὡς Άναστασιματάριο Πέτρου Λαμπαδαρίου. Στὴν ἐκδοση αὐτὴ ὁ Φωκαέας συμπεριλαμβάνει καὶ συνεκδίδει, μετὰ τὸν πίνακα περιεχομένων τοῦ ἀργοῦ, γιὰ πρώτη φορά, ἀπὸ τὴν ἔξηγηση τοῦ Γρηγορίου πρωτοψάλτου^[27] καὶ μὲ ξεχωριστὴ ἀριθμηση, τὸ σύντομο Άναστασιματάριο τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου^[28]. Ως πρὸς τὴν ὥλη του ὁ Φωκαέας ἐκτὸς τῶν ὅσων ἐμπεριέχονται στὸ προηγούμενο τῆς ἐκδοσης τοῦ 1832 (πλὴν τῶν μαρτυρικῶν τοῦ Σαββάτου ποὺ ἀφαιρεῖ), καταχωρεῖ σὲ δική του μελοποίηση καὶ σὲ στιχηραρικὸ τρόπο τὰ ἀπόστιχα καὶ τὰ στιχηρὰ τῶν αἰνῶν στοὺς ἥχους γ', βαρὺ καὶ πλ. δ', ποὺ σὲ ὄλες τὶς προηγούμενες ἐκδόσεις ἡταν καταχωρισμένα σὲ σύντομο «είρμολογικὸ» μέλος^[29]. Ἐπίσης προσθέτει ἀργὲς καταβασίες (είρμοὶ τῶν κανόνων τῶν ἥχων) καὶ ξανὰ τὴ στιχολογία τοῦ Μανουὴλ πρωτοψάλτου.

Τὴν ἀμέσως ἐπόμενη χρονιά, δηλαδὴ τὸ 1840, μὲ βάση ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ σύντομο Άναστασιματάριον τοῦ Πέτρου, ἐξέδωσε Άναστασιματάριο καὶ ὁ Γεώργιος ὁ Λέσβιος μὲ τὸ δικό του σύστημα – πρώτη ἔντυπη, μαζὶ μὲ τὸ θεωρητικό του, ἐκδοση βιβλίου σχετικοῦ μὲ τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ στὴν Ἀθήνα^[30]. Στὸ Άναστασιματάριο, αὐτὸ ἀκολουθεῖται ἡ καθιερωμένη σειρὰ διάταξης τῆς ὥλης^[31] – πλὴν τῶν κανόνων οἱ ὄποιοι καὶ ἀφαιροῦνται–, ἐκτὸς τοῦ ὅτι στὸ τέλος σὲ παράρτημα καταχωρεῖται ὁ Βαρὺς διατονικὸς ἐκ τοῦ Ζω ὡς ξεχωριστὸς ἥχος (ΙΟος), σύμφωνα μὲ τὸ θεωρητικὸ σύστημα τοῦ Λεσβίου^[32]. Τὸ ἵδιο θὰ ξαναεκδοθεῖ, σχεδὸν στερεότυτα, ἀπὸ τὸ μαθητὴ τοῦ Λεσβίου Σταυράκη Άναγνώστου τὸ 1865^[33], ὁ ὄποιος καταχωρεῖ στὸ τέλος τοῦ βιβλίου (σελ. 309-312), μία ἀπάντηση, τοῦ Αντωνίου ιερομονάχου, μὲ τίτλο «Παράθεσις τῆς

Βυζαντίδος πρὸς τὴν Αἰγινίτιδα Μουσικήν», πρὸς ὅσους ἀμφισβητοῦσαν τὸ σύστημα τοῦ Λεσβίου, μὲ κύριο ἐπιχείρημα ὅτι: «...Ἡ δ' Αἰγινῖτις [μουσική], ἡς εἰσηγητὴς καὶ πρῶτος ἐφευρετὴς Γεώργιος Λέσβιος, ἔχει χαρακτῆρας τοῦ ποσοῦ ἀμεταβόλους· καὶ μάλα προσφυῶς καὶ εἰκότος...»

Τὸ 1846 ὁ πρωτοψάλτης Ἰωάννης ὁ Νεοχωρίτης, τότε λαμπαδάριος, ἐπιχειρεῖ νέα ἔκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου. Οἱ Ἰωάννης στὸ βιβλίο του ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας τὴν ἔκδοση τοῦ 1839, ἐνῷ στοὺς μετρικοὺς πόδες μᾶλλον ἀκολουθεῖ τοὺς ἀσύμμετρους τοῦ Χουρμουζίου τῆς ἔκδοσης τοῦ 1832. Ως ἔκδοση τὸ θεωρεῖ συνέχεια τῶν προηγουμένων καὶ τὸ ἀριθμεῖ ὡς τέταρτη ἔκδοση τῶν Ἀναστασιματαρίων, ἀγνοώντας σαφῶς ἡθελημένα τὴν ἔκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου ἀπὸ τὸν Γεώργιο Λέσβιο ποὺ προηγήθηκε^[34]. Η συμβολὴ τοῦ Ἰωάννη στὴ νέα ἔκδοση, ποὺ στὴ συνέχεια τοῦ ἔξασφάλισε τὴ συμμετοχὴ καὶ ὡς μελοποιοῦ, μὲ ἀποτέλεσμα μέχρι σήμερα νὰ ἀναφέρεται ἀπὸ πολλοὺς τὸ Ἀναστασιματάριο του ὡς «Ἀναστασιματάριον Πέτρου καὶ Ἰωάννου» ἢ ἀπλὰ «Ἰωάννου», ἥταν κυρίως ἡ προσθήκη πολλῶν μελῶν ποὺ δὲν ὑπῆρχαν στὰ προηγούμενα. Συγκεκριμένα, ἐκτὸς τῶν ὅσων περιεῖχε τὸ Ἀναστασιματάριο τῆς ἔκδοσης τοῦ 1839 (δὲν συμπεριέλαβε τὰ μαρτυρικὰ τοῦ Σαββάτου), πρόσθεσε τὰ ἀργὰ εὐλογητάρια τοῦ Μ. Σαββάτου, τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, ἀντίφωνα ἀργὰ τοῦ Χουρμουζίου, τὴν τάξη τοῦ ἑωθινοῦ Εὐαγγελίου (τὸν Ν' ψαλμὸ σὲ ἥχο δεύτερο καὶ βαρὺ τοῦ Χουρμουζίου), τὸ «Σήμερον σωτηρία» σὲ ὅλους τοὺς ἥχους καὶ τὶς σύντομες δοξολογίες τοῦ πρωτοψάλτη Μανουήλ· τὸ σύντομο Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, τὸ συνεκδίδει μὲ τὸ ἀργό, ὅπως καὶ ὁ Φωκαέας, δίχως ὅμως ἰδιαίτερη προμετωπίδα, ἀλλὰ μὲ δική του ἀριθμηση (1-106. Βλ. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία*, ὅ.π. σελ. 89).

Τὸ 1847 ὁ Φωκαέας ἐπανεκδίδει τὸ ἀργὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου ὡς τόμο Α' καὶ τὸ σύντομο ὡς τόμο Β' τῆς τετράτομης σειρᾶς του «Μουσικὴ Μέλισσα»^{[35]-[36]}, δίχως ὅμως νὰ προσδιορίζει ἀριθμὸ σειρᾶς ἔκδοσῆς τους, μὲ τὶς ἔξῆς προσθαφαιρέσεις: Στὸ ἀργὸ προτάσσει τὰ μετέπειτα πασίγνωστα Ἀνοιξαντάριά του σὲ ἥχο πλ. δ', καθὼς καὶ τὸν πολυέλεο «Μακάριος ἀνὴρ» σὲ ἥχο Βαρὺ καὶ μὲ δική του μελοποίηση· προσθέτει ἀργὰ Κεραγάρια σὲ ὅλους τους ἥχους κατὰ μίμηση Ἰακώβου πρωτοψάλτου, στὸν α' ἥχο διπλὰ Κεκραγάρια (Π. Βυζαντίου καὶ Π. Πελοποννησίου), Δογματικὰ δοξαστικὰ δικά του σὲ κάθε ἥχο καὶ ἔνα Γεωργίου Ρυσίου στὸν βαρὺ ἥχο, τὸν Ν' Ψαλμὸ σὲ ἥχο β' τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου καὶ σὲ ἥχο βαρὺ τοῦ Χουρμουζίου, ἐνῷ ἀπαλείφει τὰ κατανυκτικὰ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τὰ Μαρτυρικὰ τῆς Παρασκευῆς, ποὺ περιεῖχε ἡ ἔκδοση τοῦ 1839. Στὸ πίσω μέρος τῆς προμετωπίδας τοῦ ἀργοῦ Ἀναστασιματαρίου ὑπάρχει ἡ σπουδαιότατη πληροφορία γιὰ τὴν συλλογικὴ πλέον, ἀπὸ πλευρᾶς περιεχομένου, ὄλοκλήρωση τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Π. λαμπαδαρίου^[37]. Ως πρὸς τὸ σύντομο Ἀναστασιματάριο, σ' αὐτὸ προτάσσεται σὲ ἥχο πλ. δ' τὸ «Μακάριος ἀνὴρ», «μελοποιηθὲν παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως κατὰ μίμησιν τῶν ἀειμνήστων Διδασκάλων κατ' αἴτησιν τῶν ἐν τῇ Νήσῳ Σάμῳ Φιλομούσων Συνδρομητῶν», καὶ ἀκολούθως ὅλα ὅσα ἀναφέρονται στὴν προμετωπίδα (βλ. ὑποσημ. 27).

Τὸ 1853^[38], μὲ βάση τὴν ἔκδοση τοῦ 1839 (περιεχόμενο καὶ διάταξη κειμένων), ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν πρωτοψάλτη Ἀθηνῶν Ζαφείριο Ζαφειρόπουλο πλῆρες –ἀργὸ^[39] καὶ σύντομο^[40]– καὶ σὲ ἔξαιρετικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ αἰσθητικὴ ἐμφάνιση τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, «κατ' ἀναλυτικότερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικότερον τρόπον κατά τε τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος», γιατὶ, ὅπως ἐμφαντικὰ μᾶς πληροφορεῖ, «...ό αὐτὸς χρόνος καὶ ἡ αὐτὴ πεῖρα ἐπίσης ἀπέδειξε, προϊόντος του χρόνου, ὅτι οἱ μόνον τὸν νέον τρόπον διδαχθέντες χωλαίνουσιν εἰς πολλὰ τῆς μελωδίας μέρη κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν, ὡς πρὸς τὸ ἀκριβές, γνήσιον καὶ ἀπαράλλακτον τῆς ἀπαγ-

γελίας τῶν εἰς τὸ ἀρχαῖον σύστημα ἐγγηρασάντων σεβαστῶν ἐκείνων ἀοιδίμων διδασκάλων[...] Ἄλλ’ οἱ μηδόλως γνωρίσαντες τὸν ἀρχαῖον [τρόπον] οὐδὲ τὴν γραφὴν αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν Μουσικὴν παρ’ ἐγκρατῶν διδασκάλων, κατόχων καὶ τῆς ἀρχαίας, ἀκούσαντες, ἥ ψάλλουσιν ὅλως ἀσχημάτιστα καὶ ξηρά, ἥ παρεισάγουσι σχηματισμοὺς ὅλως ἀπρεπεῖς καὶ ξένους εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν [...] Ἐκ τῆς ἀναλυτικῆς δὲ γραφῆς τοῦ μέλους τοῦ Ἀναστασιματαρίου, καὶ ίκανῶν διορθώσεων αὐτοῦ συμφώνως πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου, ἐπιγιγνώσκεται ἡ πρόθεσις καὶ ὁ σκοπός μου [...] εἰς ἔξακολούθησιν τῆς ἐκδόσεως καὶ τῶν λοιπῶν Μουσικῶν βιβλίων τοῦ Συστήματος, μόνιμον καὶ κύριον σκοπὸν ἔχοντα τὴν κοινὴν ὠφέλειαν»[\[41\]](#). “Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο μὲ ίδιαίτερο ἐνδιαφέρον εἶναι ἡ καταχώρηση στὸ βιβλίο τοῦ Βαρῦ ἥχου καὶ «κατὰ τὸ πεντάφωνον» μὲ τὴ σημείωση: «μελοποιηθεὶς παρὰ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς σύστημα, μεταφρασθεὶς δὲ καὶ συμπληρωθεὶς εἰς τὸ ἐνεστώς νέον σύστημα παρὰ Ζ. Α. Ζαφειροπούλου· ἥδη πρῶτον τύποις ἐκδίδοται»[\[42\]](#). Τὸ ἔντυπο αὐτὸν εἶναι καὶ τὸ πρῶτο μὲ βυζαντινοὺς μουσικοὺς χαρακτῆρες ποὺ τυπώνεται στὴν Ἀθῆνα.

Μὲ τὸ ἕδιο πνεῦμα, καὶ ἐπιλέγοντας μεταξὺ ἄλλων ἐκδόσεων τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου τὸ Ἀναστασιματάριο τῆς ἐκδοσης τοῦ Ζαφειροπούλου, ὁ ἐγκριτος μουσικοδιδάσκαλος τῆς Ἀθήνας Ἀνδρέας Τσικνόπουλος τὸ ἐπανεκδίδει –ἀφαιρεῖ τὶς ἀργὲς καταβασίες τῶν είρμῶν, κατανυκτικά, μαρτυρικὰ καὶ νεκρώσιμα– τὸ 1895 στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων του «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη», μὲ δικές του ἐπὶ πλέον ἐπεμβάσεις, ως «Νεώτατον Ἀναστασιματάριον»[\[43\]](#) τονισθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐπεξεργασθὲν καὶ ἀναλυθὲν ὑπὸ Ζ. Ζαφειροπούλου [...] Κατ’ ἀπλούστερον ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατά τε τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος ὑπὸ Ἀνδρέου Β. Τσικνοπούλου»[\[44\]](#). Τὸ Ἀναστασιματάριο τῆς ἐκδοσης τοῦ Ζαφειροπούλου καὶ κυρίως τοῦ Τσικνοπούλου, θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ ἀντικαταστήσει τὸ Ἀναστασιματάριο τῆς ἐκδοσης τοῦ Ἰωάννη, ποὺ ἔχει ἐπικρατήσει, γιατὶ πρόκειται γιὰ ἐκδόσεις ἀρκετὰ σοβαρές, προσεγμένες, ποὺ παρὰ τὶς ὅποιες παρεμβάσεις, ὅχι μόνο δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴ γνωστὴ παράδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ καὶ τὴ βελτιώνουν· δὲν εἶχαν ὅμως τύχη, ἀσφαλῶς γιατὶ δὲν ἦταν ἐκδόσεις τῆς Κωνσταντινούπολης, καὶ ως ἐκ τούτου ἀγνοήθηκαν ἐπιδεικτικὰ ἀπὸ τοὺς κύκλους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὄποιοι ποτὲ δὲν τὰ συμπεριέλαβαν στὴν ἀρίθμηση τῆς σειρᾶς ἐκδόσεων τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου.

Τὸ 1855 ὁ νιὸς τοῦ Φωκαέα Κωνσταντίνος ἐπανεκδίδει στερεότυπα ἀπὸ τὴ σειρὰ «Μουσικὴ Μέλισσα» τὸ ἀργὸ καὶ σύντομο Ἀναστασιματάριο, ἀριθμώντας τὸ ως τέταρτη ἐκδοση⁴⁵ παρὰ τὸ ὅτι εἶχε προηγηθεῖ ἐν τῷ μεταξὺ νέᾳ ἐκδοσῃ τοῦ Ἀναστασιματαρίου ἀπὸ τὸν πρωτοψάλτη Ἰωάννη τὸ 1846. Μαζὶ συνεκδίδει καὶ τὸ σύντομο, μὲ δική του προμετωπίδα καὶ ἀριθμηση⁴⁶.

Τὸ 1858 ὁ Ἰωάννης, πρωτοψάλτης πλέον, προχωρεῖ σὲ ἐπανέκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου⁴⁷, ως πέμπτη ἐκδοση, στὴν ὄποια ἀφαιρεῖ μὲν τὴν τάξη τοῦ ἑωθινοῦ Εύαγγελίου καὶ τὰ ἀργὰ ἀντίφωνα, ἀλλὰ προσθέτει ἀργὰ ἀντίφωνα σὲ ἥχο βαρὺ ἀπὸ τὸν Ζω τοῦ Χουρμουζίου, τρεῖς ἔνατες ἀντὶ τιμιωτέρας (Βαῖων, Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, Ἀναλήψεως), διπλὴ δοξολογία σὲ βαρὺ ἥχο, κανόνα Ἀκαθίστου “Υμνου, Μικρῆς καὶ Μεγάλης Παράκλησης καὶ τὸ μάθημα «Τὸν ἥλιον κρύψαντα» τοῦ Ζαχαρία Καραλλῆ.

Τὸ 1863 ὁ Ἰωάννης πραγματοποιεῖ τὴν τρίτη (καὶ τελευταία ὁ ἕδιος) ἐπανέκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου, στὸ ὄποιο προσθέτει τὶς καταβασίες «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου», μὲ ἀπόδοση τοῦ ἕδιου σὲ διπλὸ χρόνο. “Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐκδοση, τὴ συνέχεια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη γιὰ ἐ-

πανέκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου ἀνέλαβε ὁ υἱός του Δημήτριος Ἰ. Πρωτοψάλτου (Πρωτοψαλτίδης), ὁ ὥποιος τὸ ἐπανεξέδωσε στερεότυπα τὸ 1877, τὸ 1899, τὸ 1905 καὶ τὸ 1914 ὡς ἔβδομη, ὅγδοη, ἔνατη καὶ δέκατη ἀντίστοιχα ἔκδοση καὶ μὲ τὴν ἴδια σχεδὸν πάντα προμετωπίδα. Οἱ ἐπανεκδόσεις αὐτὲς τοῦ Ἀναστασιματαρίου ἀπὸ ἔκδοση σὲ ἔκδοση παρουσίασαν ἀρκετὰ τυπογραφικὰ καὶ ἄλλα σφάλματα καὶ ἀνακρίβειες μὲ πιὸ χαρακτηριστικὴ τὴν ἀπόδοση τῆς μελοποιίας τοῦ συντόμου Ἀναστασιματαρίου στὸν ἴδιο τὸν Ἰωάννη[48].

Τὸ 1866 ὁ Παναγιώτης Κηλτζανίδης ἔκδιδει σὲ μικρὸ σχῆμα καὶ σὲ δική του νέα ἐξήγηση[49] τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου (μόνο τὸ ἀργό)[50], πάντα μὲ πρότυπο τὴν ἔκδοση τοῦ 1839, ὡς «Νέον Ἀναστασιματάριον, συνταχθὲν δὲ κατὰ τὸ ὑφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ Μουσικολογιωτάτου λαμπαδαρίου τοῦ ἐξ Ἀδριανοῦ κατὰ τὴν τρίτην Ἐξήγησιν»[51]. Σ’ αὐτὸ δὲν συμπεριέλαβε τοὺς είρμους καὶ κανόνες τῶν ὀκτὼ ἥχων.

Ἀρκετὰ χρόνια ἀργότερα, τὸ 1933, καὶ ἐπειδὴ τὸ βιβλίο εἶχε γίνει πλέον σπάνιο, ἡ Ἀδελφότητα Θεολόγων «Ζωή», μὲ πρότυπο τὴν ἔκδοση τοῦ 1914 ἀλλὰ μὲ σχετικὴ ἀφαίρεση ὅλης[52], ἐξέδωσε τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου ὡς «Ἀναστασιματάριον Πέτρου καὶ Ἰωάννου» καὶ μὲ περισσότερες ἀπὸ 15 μέχρι σήμερα στερεότυπες ἐπανεκδόσεις (στὶς πιὸ τελευταῖς σημειώνονται οἱ τρίσημοι ρυθμοὶ μὲ κάθετες διαστολές), τὸ καθιέρωσε μὲ τὸ σημερινὸ γνωστὸ περιεχόμενό του σὲ ὅλο τὸ χῶρο τῆς Ὁρθόδοξης ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας, «ώς ἀντιπροσωπεῦον», σύμφωνα μὲ τὸν ἐπιμελητὴ τῆς πέμπτης ἐπανέκδοσής του Ἀπόστολο Βαλληνδρᾶ, «γνησίαν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἡττον, τὴν παράδοσιν τῆς Μ. Ἐκκλησίας»[53].

Παράλληλα τὸ 1933 καὶ μὲ βάση τὴν ἔκδοση τοῦ 1905 ὁ Στυλιανὸς Ρηγόπουλος ἔκδιδει στὴν Κωνσταντινούπολη πλῆρες τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, «Ἄργὸν Στιχηραρικόν [sic] – Σύντομον εἱρμολογικόν»... [ὅμως] «μετ’ ἐπιμελοῦς τροποποίησεως καὶ ἀρμονικῆς προσαρμογῆς τοῦ ρυθμοῦ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου»[54].

Τὸ 1982 καὶ τὸ 1986 ὁ Ἰωάννης Πολυχρονάκης πραγματοποίησε φωτοαναστατικὴ ἐπανέκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ 1905 (στὴν προμετωπίδα ἀναφέρεται, λανθασμένα ὅμως, ἡ ἔκδοση τοῦ 1890!!!)[55]. Ἀναστασικὴ ἐπανεκδοση τῆς ἔκδοσης τοῦ 1905 πραγματοποίησε τὸ 1983 καὶ ὁ καθηγητὴς στὴ μουσικὴ τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς μοναχὸς Ἀνδρέας Θεοφιλόπουλος, μὲ σήμανση τῶν τρισήμων μέτρων μὲ διαστολές. Τὴν ἐπανέκδοση τοῦ 1986 ἐπιμελήθηκε ὁ Κωσταντίνος Κατσούλης ὁ ὥποιος καὶ χώρισε μὲ διαστολές τοὺς τρίσημους καὶ τετράσημους πόδες καὶ προσέθεσε σὲ μερικὰ σημεῖα ἀρχικὰ στίχων, τὰ «Δόξα Πατρὶ –Καὶ νῦν» κ.ἄ.. Τὸ 2006 ὁ Διονύσης Ἡλιόπουλος ἐξέδωσε σὲ διχρωμία (μαύρο κόκκινο) μαζὶ μὲ τὸν Σπύρο Παυλάκη τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, μὲ βάση τὶς ἐκδόσεις 1858 καὶ 1869, στὸ ὥποιο προσέθεσαν ξανὰ πλήρως τὴ στιχολογία τῶν στιχηρῶν ἐσπερίων, ἀποστίχων, αἴνων σὲ ὅλους τους ἥχους, καὶ ἵσοκρατήματα. Τὸ 2007 ὁ ἐκδοτικὸς Οἶκος «Μίχ. Πολυχρονάκης» ἀνατύπωσε καὶ πάλι στερεότυπα, μὲ νέα στοιχειοθέτηση (στοιχεῖα Η/Υ εὐμεγέθη καὶ εὐκρινῆ) τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, ἐκδοσῆς τοῦ 1905, μὲ πρόταξη συνοπτικοῦ σημειώματος γιὰ τὶς ἐκδόσεις τῶν Ἀναστασιματαρίων ἀπὸ ἐμένα, ποὺ εἶχα καὶ τὴν ἐπιμέλεια αὐτῆς τῆς ἐκδόσης, σήμανση τῶν μετρικῶν ποδῶν, διόρθωση μερικῶν μέτρων, συμπλήρωση ὀρισμένων ποὺ εἶχαν διαφύγει ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἐκδοση, ἀπαλειφὴ τῶν τυπογραφικῶν σφαλμάτων καὶ τακτοποίηση, γιὰ λόγους ὁμοιομορφίας, τῶν τίτλων, τῶν μαρτυριῶν κ.ἄ..

Πέραν αὐτῶν τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, κατὰ τὴν ἀπόδοση βασικὰ τοῦ Ἰωάννου, ἐκδοθηκε, μὲ ἐπιλογὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅλης, στὰ Μουσικὰ Ἐγκόλπια τῶν Ἀλεξάνδρου Φ.

Φωκαέα[56] καὶ Κυριάκου Ζαχαριάδου (Βατοπαιδινοῦ)[57].

Όσο γιὰ τὶς ἄλλες ἐκδόσεις Ἀναστασιματαρίων ποὺ ἔχουν πραγματοποιηθεῖ ἀπὸ παλαιότερους καθὼς καὶ ἀπὸ συγχρόνους μουσικοδιδασκάλους μέχρι σήμερα, ἀν καὶ κατὰ βάση ἀκολουθοῦν τὶς ἀρχὲς τοῦ Ἀναστασιματαρίου τῆς ἐκδοσῆς τοῦ 1839, αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν στὴ σειρὰ τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου, γιατὶ ἔχουν μεγάλες ἀποκλίσεις τόσο στὰ μέλη ὅσο καὶ στὴν ὅλη. Ἐπομένως ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἄλλης ἐργασίας καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ παραλείπεται ἡ ἀναφορά τους, ἀπλὰ γιὰ τὴν συμπλήρωση τῆς ἐδῶ ἐργασίας θὰ εἶναι ἐντελῶς συνοπτική.

Ἀπὸ τοὺς δασκάλους λοιπὸν τοῦ ΙΘ' αἰώνα Ἀναστασιματάρια μὲ προσωπικὸ ὑφος ἀπόδοσης ἔξεδόθηκαν τῶν: Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου (1863)[58], Ἰωάννη Σακελλαρίδη (ἐπιτομὴ καὶ μὲ τίτλο «Χρηστομάθεια» 1880 καὶ 1895)[59], ὁ Γεωργίου Μ. Χαλιορῆ (μὲ τίτλο *Νέον Ταμεῖον μουσικῆς Ἀνθολογίας*, 1890), καὶ Νικαλάου Γεωργίου πρωτοψάλτη Σμύρνης (1899)[60]. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὶς προμετωπίδες αὐτῶν τῶν Ἀναστασιματαρίων, ὅπως καὶ ὅσων ἀκολουθοῦν στὸν Κ' αἰῶνα (ίσως ὡς κάτι τὸ αὐτονόητο;) δὲν γίνεται ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πέτρου (στὴ Χρηστομάθεια τοῦ Σακελλαρίδη δὲν μποροῦσε νὰ γίνει, γιατὶ σχεδὸν εἶναι κάτι τὸ διαφορετικό), παρὰ μόνο τῶν συγγραφέων τους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι «Ἀναστασιματάριον Νέον» συνέθεσε, μὲ τὸ σύστημα μουσικῆς γραφῆς καὶ ἀπομίμηση τῆς μελοποιίας τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, καὶ ὁ Διονύσιος Φωτεινός τὸ 1809, ποὺ ἔδρασε βασικὰ στὴ Ρουμανία[61]. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ Ἀναστασιματάριο ἔξηγήθηκε στὴ Νέα Μέθοδο καὶ ἐκδόθηκε στὰ ρουμανικὰ τὸ 1845, ἀπὸ τὸν μαθητή του καὶ σπουδαῖο μουσικοδιδάσκαλο τῆς Ρουμανίας Anton Pann. Πρόσφατα (2008) ἐκδόθηκε καὶ στὰ ἐλληνικὰ ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Καλύβη «Ἐυαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου» καὶ τὴν Ἱερὰ Σκῆτη Ἀγίου Δημητρίου – Λάκκου Ἀγίου Ὁρους, μὲ μεταγλώττιση καὶ ἐπιμέλεια τοῦ μουσικολόγου Nicolae Gheorghita[62].

Κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα ἔχουμε Ἀναστασιματάριο μὲ ἔντονο προσωπικὸ ὑφος στὴ σύνθεση, ἀλλὰ καὶ στὴν ἔρμηνευτικὴ ἀπόδοση, τῶν Στυλιανοῦ Χουρμουζίου (1923), Δημητρίου Κουτσαρδάκη (1929), Θεοδούλου Καλλίνικου (1943), Χαραλάμπου Οίκονόμου (1945), Κωνσταντίνου Πρίγγου (1952-53 ἐλλιπές, καὶ 1974 πλῆρες), Ἀθανασίου Καραμάνη (1955), Δημητρίου Γ. Παναγιωτόπουλου (1957), Ἀθανασίου Παναγιωτίδη (ἐπίτομο – μόνο τὰ Ἐξαποστειλάρια, οἱ αἴνοι καὶ τὰ ἐωθινὰ δοξαστικά), Γεωργίου Σύρκα (1967), Κωνσταντίνου Καουρῆ (1958), Τριανταφύλλου Γεωργιάδη (1971-74), Χαριλάου Ταλιαδωρού (1976), Λυκούργου Πετρίδη (1980-81), Ἀστερίου Δεβρελῆ 1985, Χρήστου Καρακατσάνη (1985-93), Νικολάου Παπασάββα (1988), Σωτηρίου Ἀρβανίτη (Ὀρθρος – 1991), Ἀγγέλου Βουδούρη (1997).

Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Κ' αἰώνα, ὑπάρχουν στὸν ἔτοιμο καὶ ὑπὸ ἐκδοση δεύτερο τόμο (1900-1999) τῆς *Βιβλιογραφίας* μου, καθὼς καὶ στὴν εὐρύτερη ὑπὸ ὀλοκλήρωση ἔρευνα τῆς βιβλιογραφικῆς ἐργασίας μου στὸ θέμα αὐτό.

[1] "Ισως τὸ ἀρχαιότερο γνωστὸ Ἀναστασιματάριο εῖναι ὁ κώδικας 929 τοῦ τέλους ΙC' αἰώνα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος.

[2] «Ἐγράφη δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ εὐτελοῦ ἐλαχίστου τε καὶ ἀμαθοῦ, ἀμαρτωλοῦ τε ὑπὲρ πάντας Χρυσάφου, δῆθεν καὶ πρωτοψάλτου τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, οὐ μέντοι κατὰ τὸ κείμενον τῶν παλαιῶν ἐκτονισθεῖσα· ἀλλ' ἐν καινῷ τινι καλλωπισμῷ καὶ μελιτρύτοις νεοφανέσι θέσεσι, καθάπερ τὰ νῦν ἀσματομελῳδεῖται τοῖς μελωδοῦσιν ἐν Κωνσταντινούπολει. Τοῦτο τοίνυν, ὅσον τὸ κατ' ἐφικτὸν παρ' ἐμαυτοῦ γέγονε, κατὰ τὴν ἥν παρέλαβον εἰσήγησιν, παρὰ τοῦ ἐμοῦ διδασκάλου κύριο Γεωργίου τοῦ Ῥαιδεστινοῦ καὶ πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐκτεθεικώς (sic), καὶ τονίσας, τοῖς δὲ τελειοτέροις καὶ πολυμαθεστέροις, ἐκκείσθω, τῶν μὲν ἀποδεομένων εἰς ἀναπλήρωσιν, τῶν δὲ οὐκ ὄρθως προβάντων εἰς ἐπανόρθωσιν...» (βλ. Γρ. Στάθη, Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς – Ἀγιον Ὄρος, τ. Β', Αθῆναι 1976, σ. 57· καὶ Μ. Χατζηγιακούμη, Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς (1453-1820), Αθῆναι 1980, σ. 138).

[3] «Ἀρχ(ὴ) σὺν θ(ε)ῷ ἀγίῳ τῶν ἀναστασίμ(ων) πάντ(ων) κατ' ἥχ(ον)· καλλωπισθέντ(ων) ὑπὸ πολ(λῶν) διδασκά(λων), ταν(ῦν) δὲ παρὰ τοῦ Χρυσά(φη)...» [χρ. Μονῆς Λειμῶνος, ἀρ. 239, ἔτος γραφῆς 1672-1673, στὸ Μαν. Χατζηγιακούμη, Μουσικὰ Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1832), Αθῆναι 1975, σελ. 78].

[4] «Ἀναστασιματάριον νέον συντεθὲν κατὰ τὸ ὑφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου λαμπαδαρίου κύριο Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν χριστιανῶν καὶ διὰ ψυχικὸν μνημόσυνον αὐτοῦ» [χρ. Μονῆς Παντελεήμονος, ἀρ. 910] (βλ. Γρ. Στάθη, Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς – Ἀγιον Ὄρος, τόμ. Β', σελ. 16).

[5] «Ἀναστασιματάριον σὺν θεῷ ἀγίῳ, ὅπερ ἐτονίσθη παρὰ κύριο Πέτρου λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας κατὰ τὸ είρμολογικὸν ὑφος, διὰ προσταγῆς τοῦ παναγιωτάτου καὶ σοφωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυρίου Σαμουήλ Βυζαντίου τοῦ ἀπὸ Δέρκων ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν χριστιανῶν» [χρ. Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀρ. 403] (βλ. Γρ. Στάθη, Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς – Ἀγιον Ὄρος, τόμ. Α', Αθῆναι 1975, σελ. 311).

[6] «Ἀρχὴ τοῦ ἀναστασιματαρίου, ὅπερ συνετέθη παρὰ κύριο Χρυσάφου τοῦ νέου» [χειρ. Χριστοδούλου Σκούφου, Σμυρναίου, ἔτους 1807 (29 Ιανουαρίου), ἡμ. βιβλιοθήκη]. Εὐγλωττες καὶ οἱ ἐνθυμήσεις σὲ χρ. τοῦ ἔτους 1801 [Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀρ. 381] (βλ. Γρ. Στάθη, Τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἀγίου Ὄρους», τόμ. Α', σελ. 283), ὅπου διαβάζουμε: «1803 μὴν ιούνιος ἡμέρα 9 (καὶ "Κυριακὴ") ἐγὼ ὁ Εὐστάθιος ἐμβίκια εἰς τὸ Αναστασιματάριον», καὶ 1805 (θύμηση «Δημητρίου Παναγιώτου ἀνατολικιώτη») «1805: αὐγούστου α' ἐσταμάτησα μὲ τὸ παρὸν βιβλίον».

[7] «Στιχηρὰ ἀνατολικὰ ἀναστάσιμα εἰς τοὺς η' ἥχους· ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ» – «Στιχηρὰ θεοτοκία τῆς Ὁκτωήχου· ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ» [χρ. Μονῆς Δοχειαρίου, ἀρ. 41 (βλ. Γρ. Στάθη, Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς, τόμ. Α', σελ. 33, καὶ ἀλλοῦ)].

[8] Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ νέο στιχηραρικὸ εῖδος προηγήθηκαν προδρομικὰ τοῦ Αναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου τὰ Αναστασιματάρια τῶν Κυριάκου Κουλιδᾶ τοῦ Ναυπλιώτη [χρ. Μονῆς Παντελεήμονος, ἀρ. 946] (βλ. Γρ. Στάθη, Τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἀγίου Ὄρους», τόμ. β', σελ. 251) καὶ Δανιήλ πρωτοψάλτου [χρ. Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀρ. 374] (βλ. Γρ. Στάθη, Τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἀγίου Ὄρους, τόμ. β', σελ. 266), τὰ ὅποια ὅμως δὲν γνώρισαν ποτὲ καμιὰ διάδοση. Πρβλ. σχετ. Γρηγόρη Αναστασίου, «Ἡ παράδοση καὶ ἐξέλιξη τοῦ Αναστασιματαρίου» (Πρακτικὰ Συνεδρίου Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ οἱ ἀναστάσιμοι ὕμνοι, Λευκωσία 2006, σελ. 93-118). Πέραν αὐτοῦ στὴ χειρόγραφη παράδοση, ἀν καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Πέτρος μελοποίησε χωριστὰ τὰ δύο Αναστασιματάριά του, δηλαδὴ τὸ ἀργὸ καὶ τὸ σύντομο, ὅμως βασικὰ ἔχουν παραδοθεῖ σὲ μικτὴ μορφὴ (πρβλ. Γρηγορίου Αναστασίου, «Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ», ὄ.π., σελ. 101 κ.έξ..).

[9] «Αναστασιματάριον τοῦ παλαιοῦ Στιχηραρίου [...] ἔξήγησις Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος [...] Τέλος καὶ τῷ θεῷ χάρις. Ἐξηγήθη παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐνὸς τῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου» (Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη χρ. ΜΠΤ, ἀρ. 702] (βλ. Μαν. Χατζηγιακούμη, Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς 1453-1820, Αθῆναι 1980, σελ. 103).

[10] «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη διηρημένη εἰς τόμους καὶ περιέχουσα Ἀπάσης τῆς ἐνιαυσίου Ἀκολουθίας τὰ μαθήματα τῶν ἀρχαίων Ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ μετ' αὐτὴν Μουσικοδιδασκάλων Μετὰ προσθήκης τῶν μέχρι τοῦδε ἀνεξηγήτων. Ἐκδίδεται ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ τῆς Ἱερ. Συνόδου Παρὰ τῶν μουσικοδιδασκάλων τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Ἀναλόγως τῶν αὐτῶν τε καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Τόμος πρῶτος. Ἐν τῇ πατριαρχικῇ τυπογραφίᾳ, τῇ διευθυνομένῃ Ὑπὸ τοῦ <Κ. Καλλίφρονος, ἀ ω ξ η' 1868 – Αναστασιματάριον μελοποιηθὲν παρὰ τοῦ ὄσιου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ» [γιὰ περισσότερα βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου, «Βιβλιογραφία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, περίοδος Α' (1820-1899)», Πατριαρχικὸν

“Ιδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 148-149].

[11] «Μουσικοδιδασκάλων Πατριαρχικῆς Σχολῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Μουσικὴ Βιβλιοθήκη, Τόμος πρῶτος, Άναστασιματάριον τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως τοῦ IE' αἰῶνος». Ἐπιμέλεια-πρόλογος Αντώνιος Ε. Άλυγιζάκης. Πατριαρχικὸν “Ιδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1999.

[12] «Άναστασιματάριον παλαιὸν τοῦ Χρυσάφου, ἔξηγηθὲν εἰς τὸ νέον τῆς μουσικῆς σύστημα καὶ γραφὲν παρ' ἐμοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἐνὸς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μουσικῆς μεθόδου» [Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, χφ. Μ.Π.Τ. ἀρ. 758] (βλ. Μαν. Χατζηγιακούμη, Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς 1453-1820, Αθήνα 1980, σελ. 102).

[13] «Νέον Άναστασιματάριον μεταφρασθὲν κατὰ τὴν νεοφανῆ μέθοδον τῆς μουσικῆς, ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μουσικολογιοτάτων Διδασκάλων καὶ ἐφευρετῶν τοῦ νέου μουσικοῦ Συστήματος, νῦν εἰς πρῶτον εἰς φῶς ἀχθὲν διὰ τυπογραφικῶν χαρακτήρων τῆς Μουσικῆς, Ἐπὶ τῆς θεοστηρίκου Ἡγεμονίας τοῦ Ὑψηλοτάτου ἡμῶν Αὐθέντου πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἀλεξάνδρου Νικολάου Σούτσου Βοεβόδα. Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Διονυσίου. Ἐκδοθὲν σπουδῇ μὲν ἐπιμόνῳ τοῦ μουσικολογιατάτου κυρίου Πέτρου τοῦ Ἐφεσίου, Φιλοτίμῳ δὲ προκαταβολῇ τοῦ Πανευγενεστάτου ἄρχοντος μεγάλου Βορνίκου Κυρίου Γρηγορίου Μπαλλιάνου. Ἐν τῷ τοῦ Βουκουρεστίου νεοσυστάτῳ τυπογραφείῳ 1820» (περισσότερα βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὥ.π. σελ. 57-58 καὶ στὸν πρόλογο).

[14] Ο Γρηγόρης Άναστασίου πιθανολογεῖ ὅτι τῇ συμπλήσῃ αὐτὴ ἵσως νὰ εῖχε κάμει ὁ Πέτρος, γιὰ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν τότε ψαλτικὴ πράξη (βλ. Γρηγορίου Άναστασίου, «Ἡ Βυζαντινὴ μουσική», ὥ.π. σελ. 101). Πάντως καὶ τὸ ἔτος 1791 συναντοῦμε κώδικα ποὺ περιέχει πλῆρες καὶ ἀμιγὲς τὸ ἀργοσύντομο Άναστασιματάριο τοῦ Πέτρου (κεκραγάρια, στιχηρὰ ἐσπέρια, ἀπόστιχα, δογματικὰ δοξαστικά τοῦ ἐσπερινοῦ, πασαπνοάρια, στιχηρὰ τῶν αἰνων, τὰ ια' ἐωθινὰ δοξαστικά) [χφ. Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἀρ. 970, γραφέας ὁ Νεόφυτος Δούκας].

[15] Σχετικὰ μὲ τὶς ἐκδόσεις τῶν Άναστασιματαρίων καὶ γενικότερα τῶν βιβλίων τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς μέχρι καὶ τὸ 1899, βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, Περίοδος Α' (1820-1899), Πατριαρχικὸν “Ιδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1998.

[16] Τὸ βασικὸ περιεχόμενο στὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Άναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου εἶναι τά: Κεκραγάρια καὶ οἱ στιχολογίες τοῦ Π. Βυζαντίου· καὶ σὲ σύντομο συλλαβικὸ («εἰρμολογικὸ») μέλος, στιχηρὰ καὶ ἀπόστιχα τοῦ ἐσπερινοῦ, πασαπνοάρια καὶ στιχηρὰ τῶν αἰνων τοῦ ὄρθρου, καὶ στὸ τέλος τὰ ἐνδεκα ἐωθινά.

[17] Βλ. στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου 9-10 ἀ.ἀ. [Περισσότερα βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου «Βιβλιογραφία», ὥ.π., σελ. 27-28 καὶ 57-58].

[18] Σύντομα («Εἰρμολογικά») τά: Ἡχος γ' ἀπόστιχα, αῖνοι, στιχηρὰ τῶν αἰνων – Ἡχος δ' ἀπόστιχα – Ἡχος πλ. α' ἀπόστιχα – Ἡχος πλ. β' ἀπόστιχα, β' δογματικὸ δοξαστικό – Ἡχος βαρὺς ἀπόστιχα, αῖνοι, στιχηρὰ τῶν αἰνων – Ἡχος πλ. δ' ἀπόστιχα στιχηρὰ τῶν αἰνων. Άκομα καὶ τὰ κεκραγάρια καταχωροῦνται μὲ τὴ διασκευὴ τοῦ Πέτρου Βυζαντίου, γιατὶ τὰ εἶχε ἀφήσει ἀτόνιστα ὁ Πέτρος λαμπαδάριος.

[19] «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη διηρημένη εἰς τόμους καὶ περιέχουσα Ἀπάσης τῆς ἐνιαυσίου Ἀκολουθίας τὰ μαθήματα τῶν ἀρχαίων Ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ μετ' αὐτὴν Μουσικοδιδασκάλων Μετὰ προσθήκης τῶν μέχρι τοῦδε ἀνεξηγήτων, ἐκδίδεται ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ τῆς Ἱερ. Συνόδου, Παρὰ τῶν μουσιδιδασκάλων τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Αναλώμασιν τῶν αὐτῶν τε καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Τόμος δεύτερος. Ἐν τῇ πατριαρχικῇ τυπογραφίᾳ, τῇ διευθυνομένῃ Υπὸ τοῦ Κ. Β. Καλλίφρονος, α ω ξ η' 1868 – Άναστασιματάριον μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου». [Γιὰ περισσότερα, βλ. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὥ.π., σελ. 149-150]

[20] Τὸ Άναστασιματάριο αὐτῆς τῆς σειρᾶς ἐπανεκδόθηκε ἀναστατικὰ καὶ ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸ “Ιδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Μονῆς Βλατάδων Θεσσαλονίκης, τὸ 1999, μὲ πρόλογο καὶ ἐπιμέλεια τοῦ μουσικολόγου καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Αντωνίου Άλυγιζάκη.

[21] «Νέον Άναστασιματάριον κατὰ τὸ τοῦ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐντολῇ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐκπονηθὲν κατὰ τὸ πρωτότυπον ὑπὸ τῶν διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς καὶ ἐγκριθὲν ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐκδίδοται νῦν συμπεπληρωμένον καὶ ἐρρυθμισμένον ὑπὸ Κωνσταντίνου Σακελλαρίδου Θετταλομάγνητος. Ἐν Αθήναις, ἐκδότης Σπυρίδων Κουσουλίνος, Τυπογραφεῖον βιβλιοπωλεῖον Κουσουλίνου καὶ Αθανασιάδου, παρὰ τῷ ναῷ τῶν ἀγίων Θεοδώρων, 1890».

[22] «Πέτρου Πελοποννησίου Άναστασιματάριον (Έσπερινός). Ἐπιμέλεια, ἐπεξεργασία Παναγιώτης Θ. Παππᾶς», Αθῆναι 1998.

[23] «Πέτρου Πελοποννησίου, Άναστασιματάριον (Όρθρος). Ἐπιμέλεια, ἐπεξεργασία Παναγιώτης Θ. Παππᾶς», Αθῆναι 1998».

[24] «Μουσικοδιδασκάλων Πατριαρχικῆς Σχολῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Μουσικὴ Βιβλιοθήκη, Τόμος πρῶτος, Άναστασιματάριον τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως τοῦ ΙΕ' αἰῶνος». Ἐπιμέλεια-πρόλογος Αντώνιος Ε. Αλυγιζάκης, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1999.

[25] «Άναστασιματάριον νέον, Περιέχον τὰ Άναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὅρθρου, καὶ Λειτουργίας, μετὰ τῶν Άναστασίμων Κανόνων, Μαρτυρικῶν καὶ Νεκρωσίμων τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, Τῶν τε Ἐωθινῶν, καὶ τῶν συντόμων Τιμιωτέρων· Τὰ πάντα καθὼς τὴν σήμερον ψάλλονται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον· Μεταφρασθέντα εἰς τὸ νέον τῆς Μουσικῆς σύστημα παρὰ τοῦ διδασκάλου Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, Ἐνὸς τῶν ἐφευρετῶν τοῦ ρήθεντος συστήματος, Ἡδη δ' ἐκδοθέντα εἰς τύπον παρ' αὐτοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου Θεοδώρου Φωκαέως, Αναλόμασιν τῶν ιδίων, καὶ τῶν Φιλομούσων Συνδρομητῶν. Ἐν τῇ Βρεταννικῇ Τυπογραφίᾳ Ἰσάκ δὲ Κάστρο, Εἰς Γαλατᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 1832».

[26] «Άναστασιματάριον Ἀργὸν καὶ Περιέχον τὰ Άναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὅρθρου καὶ Λειτουργίας, Μετὰ τῶν Άναστασίμων Κανόνων, Ἀργῶν Καταβασιῶν, Τιμιωτέρων, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν καὶ Νεκρωσίμων, μετὰ τῶν ἔνδεκα Ἐωθινῶν ἐν τῷ τέλει. μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ἡδη ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης, παρὰ Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν τρίτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Παπᾶ Παράσχου Φωκαέως. Αναλόμασιν τοῦ τε ιδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῶν ἀδελφῶν Ἰγνατιαδῶν, αωλθ' 1839».

[27] Βλ. παρακάτω ύποσημείωση 28.

[28] Αὐτὸ συνεξεδόθη μὲ τὸ ἀργοσύντομο Άναστασιματάριο, ἀλλὰ μὲ δική του ἀριθμηση καὶ τίτλο: «Άναστασιματάριον σύντομον μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, ἔξηγηθὲν παρὰ Γρηγορίου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Παπᾶ Παράσχου Φωκέως. Αναλόμασι δὲ τοῦ τε Ιδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τῆς τυπογραφίας τῶν ἀδελφῶν Ἰγνατιαδῶν, α ω λ θ'. 1839» (Περισσότερα βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηαθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὁ.π. σελ. 58-59 καὶ στὸν πρόλογο).

[29] Σημειώνω ὅτι τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἐσπερινοῦ στὸν ἔχο πλ. α' στὸ μὲν ἀργὸ καταχωρήθηκαν ἀνακόλουθα μὲ τὸ σύντομο εἰρμολογικὸ μέλος τους, ἐνῷ στὸ σύντομο μὲ τὴ μελοποίησή τους ἀπὸ τὸν Φωκαέα σὲ ἀργὸ στιχηραρικὸ μέλος.

[30] «Άναστασιματάριον Νέον Ἀργοσύντομον Περιέχον τὰ Άναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὅρθρου καὶ Λειτουργίας, μετὰ τῶν ἔνδεκα Ἐωθινῶν ἐν τέλει. Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης παρὰ τῶν πρωτοψάλτων τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας Γρηγορίου καὶ Κωνσταντίνου. Ἡδη δὲ τὸ πρῶτον μετενεχθὲν εἰς τὸ Λέσβιον Σύστημα παρὰ Νικολάου Τερωνυμίδου Κυπρίου. Καὶ ἐπιδιορθωθὲν παρὰ Γεωργίου Λεσβίου Τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς Μεθόδου. Αναλόμασι τοῦ ιδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Ἐν Αθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Λ. Παπαδοπούλου καὶ Ι. Λεωνίδου. 1840».

[31] Στὸ βιβλίο αὐτὸ τὰ Κεκραγάρια, Δογματικὰ Δοξαστικά, Αἶνοι, Ἐωθινὰ καταχωροῦνται ἀργὰ (ἀργοσύντομα) στιχηραρικά· ὅλα τὰ ἄλλα, δηλαδὴ στιχηρὰ ἐσπερινοῦ, ἀπόστιχα, καθίσματα, ἀναβαθμοί, στιχηρὰ τῶν αἰνῶν, μακαρισμοὶ κ.λπ. καταχωροῦνται σύντομα στιχηραρικὰ («εἰρμολογικά»).

[32] Βλ. «Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικὸν τῆς Μουσικῆς Τέχνης τοῦ Λεσβίου Συστήματος συντεθεῖσα Πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων αὐτὴν παρὰ Γεωργίου Λεσβίου Τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς μεθόδου. Ἐν Αθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Λ. Παπαδοπούλου καὶ Ι. Λεωνίδου 1940».

[33] «Άναστασιματάριον Ἀργοσύντομον [...] Αναλόμασι Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου [...] Ἐν Αθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Β. Μωραϊτίνη (ἐν ὁδῷ Ἀγ. Μάρκου καὶ Μιλτιάδου). 1865».

[34] «Άναστασιματάριον Ἀργὸν καὶ Σύντομον περιέχον τὰ ἀναστάσιμα τοῦ ἐσπερινοῦ, ὅρθρου καὶ λειτουργίας μετὰ τῶν ἀναστασίμων κανόνων, ἀργῶν καταβασιῶν, Τιμιωτέρων, συντόμων δοξολογιῶν μετὰ τῶν ἐωθινῶν αὐτῶν, κατανυκτικῶν,

μαρτυρικῶν καὶ νεκρωσίμων. Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου καὶ ἡδη ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης παρὰ Ἰωάννου λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν τὸ τέταρτον εἰς τύπον ἐκδοθὲν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου λαμπαδαρίου ἰδίοις ἀναλώμασιν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Θαδαίου Διβιτζιάν, 1846».

[35] «Μουσικὴ Μέλισσα περιέχουσα τὸ Ἀργὸν καὶ Σύντομον Ἀναστασιματάριον, Τὰ σπιχηρὰ ἰδιόμελα ἀπασῶν τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν, καὶ τῶν ἑορταζομένων ἐνδόξων ἀγίων τοῦ ἐνιαυτοῦ, τῶν δώδεκα μηναίων, Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου· ἐπὶ δὲ ἐπιτομὴν ἀνθολογίας ἐσπερινοῦ ὥσθρου, καὶ λητουργίας(sic), Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Νῦν πρῶτον ἐκδίδεται εἰς Τόμους τρεῖς [τελικὰ ἐκδόθηκαν τέσσερεις], παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως, ἀναλώμασι τοῦ ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Τόμος πρῶτος. Ἐν Γαλατᾷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς τοῦ Κάστρου τυπογραφίας». Βλ. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὅ.π., σελ. 34-95, 98.

[36] «Μουσικὴ Μέλισσα περιέχουσα τὸ Σύντομον Ἀναστασιματάριον, Ἡτοὶ ἐν Μακάριος Ἀνήρ, Ἀργοσύντομον (sic), τὰ κατ' ἥχον Ἀναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ μετὰ τῶν Δογματικῶν, Ἀποστίχων καὶ Αἴνων, τὰ Κατανυκτικὰ καὶ Μαρτυρικὰ μετὰ τῶν Νεκρωσίμων Δοξαστικῶν. Νῦν πρῶτον ἐκδίδεται εἰς Τόμους Τρεῖς [τελικὰ ἐκδόθηκαν τέσσερεις], παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως, ἀναλώμασι τοῦ ἰδίου καὶ τῶν Φιλομούσων Συνδρομητῶν. Τόμος δεύτερος. Ἐν Γαλατᾷ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τῆς τοῦ Κάστρου Τυπογραφίας. 1847».

[37] «Τὸ ἥμισυ ἀργὸν καὶ τὸ ἥμισυ σύντομον Ἀναστασιματάριον ἐμελοποίησε ὁ Πέτρος λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος καὶ ἑκαλλώπισαν Ἰάκωβος, Πέτρος ὁ Βυζάντιος, Μανουὴλ, Γρηγόριος καὶ Κωσταντῖνος οἱ Πρωτοψάλται· Τὸ δὲ ἥμισυ σύντομον ἀνεπλήρωσε ὁ Πέτρος ὁ Βυζάντιος καὶ τὸ ἥμισυ ἀργὸν Θεόδωρος ὁ Φωκαεύς, ὁ ἐκδότης τῆς παρούσης Βίβλου. Τὰ σπιχηρὰ ἰδιόμελα ἑκαλλώπισθησαν παρ' ὅλων τῶν ρήθεντων μουσικῶν, μετηνέχθησαν ἀπὸ τὴν παλαιὰν εἰς τὴν νέαν γραμμὴν παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, καὶ ἐπεθεωρήθησαν κατὰ τὸν χρόνον καὶ ρυθμὸν παρὰ Θεοδώρου Φωκαέως, ἐπιδιορθώσαντος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ ρήθεν Ἀναστασιματάριον, καὶ πολλὰ προσθέντος, ὡς φαίνονται ἐν τῷ πίνακι τῆς παρούσης βίβλου» [Περισσότερα βλ. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὅ.π. σελ. 80].

[38] Γιὰ τὸν Ζαφειρόπουλο βλ. περισσότερα, Αχιλλεὺς Χαλδαιάκης, «Ἀπὸ τὴν ιστορία τῆς Νεοελληνικῆς Μουσικῆς Τέχνης: Ζαφείριος Ζαφειρόπουλος ὁ Σμυρνᾶς», στὸ «Βυζαντινομουσικολογικά», Αθήνα 2010, σελ. 277-718.

[39] «Ἀναστασιματάριον Νέον, Τονισθὲν Ὅπο Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, περιέχον Τὰ κεκραγάρια, τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὅρθρου καὶ Λειτουργίας, μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Εὐλογηταρίων τε Ἀναβαθμῶν καὶ Κανόνων, Ἀργοσυντόμων Καταβασιῶν, Τιμιωτέρων, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν τε Νεκρωσίμων, τῶν Ἀναστασίμων Ἐξαποστειλαρίων, τῶν Ἐνδεκα Ἐωθινῶν, τῶν Είρμολογικῶν Δοξολογιῶν Μανουὴλ πρωτοψάλτου, καὶ τὸν Πεντάφωνον Βαρὺν ἥχον Γεωργίου τοῦ Κρητός. Ἐπεξεργασθὲν δὲ ἡδη καὶ ἐπιδιορθωθὲν Κατ' ἀναλυτικώτερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατά τε τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος Ὅπο Ζ. Α. Ζαφειροπούλου, καθηγητοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ πρωτοψάλτου τῆς καθεδρικῆς ἐκκλησίας, Τύποις ἐκδίδεται συνδρομῇ τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν φιλομούσων ὄμογενῶν. Αθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως. (Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς ἀγορᾶς, ἀριθ.420.1853»).

[40] «Ἀναστασιματάριον Σύντομον Είρμολογικόν, μελοποιηθὲν Ὅπο Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, Ἐξηγηθὲν δὲ Ὅπο Γρηγορίου Πρωτοψάλτου· ἐκδίδοται ἡδη ἐπεξεργασίᾳ καὶ ἐπιδιορθώσει, Κατ' ἀναλυτικώτερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατά τε τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος Ὅπο Ζ. Α. Ζαφειροπούλου, Καθηγητοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ πρωτοψάλτου τῆς καθεδρικῆς ἐκκλησίας. Αθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως. (Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς ἀγορᾶς, ἀριθ.420.1853»).

[41] Τὶς ἔξαιρετικῆς σημασίας αὐτὲς πληροφορίες, βλ. στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου, σελ. ι'-ιβ'.

[42] Βλ. σελ. 382.

[43] «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Σχολῆς Α.Β.Τ. Βιβλίον Δ', Νεώτατον Ἀναστασιματάριον, Τονισθὲν τὸ πρῶτον Ὅπο Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐπεξεργασθὲν καὶ ἀναλυθὲν ύπὸ Ζ. Ζαφειροπούλου, περιέχον Τὰ κεκραγάρια, τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὅρθρου καὶ Λειτουργίας κατ' ἥχον, μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Εὐλογηταρίων Ἀναστ. Ἐξαποστειλαρίων, Ἐνδεκα Ἐωθινῶν, Είρμολογικῶν Δοξολογιῶν Μανουὴλ πρωτοψάλτου, καὶ τὸν Πεντάφωνον Βαρὺν ἥχον Γεωργίου τοῦ Κρητός. Ἐπεξεργασθὲν δὲ ἡδη καὶ ἐπιδιορθωθὲν Κατ' ἀπλούστερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατά τε τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος Ὅπο Ανδρέου Β. Τοικυνοπούλου μουσικοδιδασκάλου. Ἐκδίδοται δαπάνη Ν. Μιχαλοπούλου. Ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ ἐκδότῃ Ν. Μιχαλοπούλῳ. Ὁδὸς Αἰόλου –

Μεγάλη οικία Μελᾶ, άριθ. 5, 1895».

[44] «Αναστασιματάριον Σύντομον Είρμολογικὸν μελοποιηθὲν Υπὸ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ἔξηγηθὲν ὑπὸ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, ἀναλυθὲν δὲ ὑπὸ Ζ. Α. Ζαφειροπούλου, ἐπεξεργασθὲν ἥδη καὶ ἐπιδιορθὲν κατ’ ἀναλυτικώτερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον, κατὰ τε τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος ὑπὸ Α. Β. Τσικνοπούλου, μουσικοδιδασκάλου καὶ Διευθυντοῦ τῆς ἐν Αθήναις Μουσικῆς Σχολῆς. Ἐν Αθήναις, παρὰ τῷ ἐκδότῃ Ν. Μιχαλοπούλῳ. Ὁδὸς Αἰόλου – Μεγάλη οικία Μελᾶ ἀριθ. 5, 1895».

[45] «Αναστασιματάριον Ἀργὸν καὶ Σύντομον Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου καὶ ἔξηγηθὲν παρὰ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Ἐπαυξηθὲν δὲ καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθὲν παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως, ἐκδίδεται νῦν τὸ τέταρτον εἰς τόμους δύο παρὰ τοῦ Υίοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου καὶ συντροφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου. Τόμος πρῶτος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς Τυπογραφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου, ἐν Γαλατᾷ, α ω ν ε' 1855».

[46] «Αναστασιματάριον Σύντομον Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου καὶ ἔξηγηθὲν παρὰ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Ἐπαυξηθὲν δὲ καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθὲν παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως, ἐκδίδεται νῦν τὸ τέταρτον εἰς τόμους δύο παρὰ τοῦ Υίοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου καὶ συντροφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου, τόμος δεύτερος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς Τυπογραφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου, ἐν Γαλατᾷ, α ω ν ε' 1855».

[47] «Αναστασιματάριον Νέον Ἀργὸν καὶ Σύντομον περιέχον Τὰ Αναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὁρθρου, καὶ Λειτουργίας μετὰ τῶν Αναστασίμων Κανόνων, Ἀργῶν Καταβασιῶν, Τιμιωτέρων συντόμων, Δοξολογιῶν μετὰ τῶν Ἐωθινῶν αὐτῶν, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν, Νεκρωσίμων, τῶν τριῶν ἐννάτων Ὁρῶν, τὰ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ καὶ τῆς Αναλήψεως, καὶ τῶν τριῶν Κανόνων τῆς Παρακλήσεως καὶ τοῦ Ἀκαθίστου. Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, Καὶ ἥδη ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης παρὰ Ιωάννου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν τὸ πέμπτον εἰς τύπον ἐκδοθὲν ἀναλώμασιν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Σ. Ἰγνατιάδου. 1858».

[48] Άπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ 1899 καὶ μετὰ βλ. «Αναστασιματάριον σύντομον Ιωάννου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χ.Μ.Ἐκκλησίας»!!!

[49] «...παρετήρησα μεγάλην διαφορὰν καὶ ἔλλειψιν ἀκριβείας εἰς τὴν μεθερμήνευσιν, ὅπερ οὐχὶ μικρὸν διαφείρει τὴν γνησιότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ὑφους. Διὰ τοῦτο ἐθεώρησα καθῆκόν μου νὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὴν ἀκριβῆ μεθερμήνευσιν τῶν ἀρχαίων Ἐκκλησιαστικῶν μελῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ παρόντος Αναστασιματαρίου...» [Βλ. πρόλογο τοῦ βιβλίου, σελ. ε'].

[50] Βλ. Γεωργίου Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία*, ὄ.π. σελ. 145.

[51] «Νέον Αναστασιματάριον μελοποιηθὲν Παρὰ τοῦ Μουσικοδιδασκάλου λαμπαδαρίου Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου. Συνταχθὲν δὲ κατὰ τὸ ὄφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ Μουσικολογιωτάτου λαμπαδαρίου Ἀντωνίου τοῦ ἔξ Αρδιανοῦ κατὰ τὴν τρίτην Ἐξήγησιν. Νῦν δὲ ἀκριβῶς ἔξηγηθὲν εἰς τὴν νέαν <Μέθοδον> παρὰ τοῦ Παναγ. Γ. Κηλητζανίδου Προυσαέως. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Ἰγνατιάδου. 1866».

[52] Άφαιρέθηκε ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου, ἡ ἀκολουθία τῆς Μικρῆς καὶ Μεγάλης Παράκλησης, τὸ μάθημα «Τὸν ἥλιον κρύψαντα» καὶ οἱ καταβασίες «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου» σὲ διπλὸ χρόνο τοῦ Ιωάννη.

[53] Βλ. στὸν πρόλογο τῆς πέμπτης ἐκδόσεως, Αθῆναι 1972, σελ. 5.

[54] Βλ. στὴν προμετωπίδα τοῦ βιβλίου.

[55] Στὸ κάτω μέρος τῆς προμετωπίδας καταχωρεῖται ἡ πατριαρχικὴ σφραγίδα τοῦ ἔτους 1901!!!

[56] «*Μουσικὸν Ἐγκόλπιον*», 1879.

[57] «*Νεώτατον Μουσικὸν Ἐγκόλπιον*», 1894.

[58] «Αναστασιματάριον Ἀργὸν καὶ Σύντομον περιέχον Τὰ Αναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὁρθρου καὶ Λειτουργίας, μετὰ τῶν Αναστασίμων Κανόνων, Ἀργῶν Καταβασιῶν, Τιμιωτέρων, Ἀργῶν καὶ Συντόμων, Δοξολογιῶν μετὰ τῶν Ἐωθινῶν αὐτῶν, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν, Νεκρωσίμων, τοῦ Κανόνος τῆς μικρᾶς καὶ μεγάλης Παρακλήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας μεθ' ὅλης τῆς τάξεως, καὶ πολλὰ ἄλλα ἀναγκαῖα ἀνέκδοτα. Μελοποιηθέντα μὲν ἐν τῇ

άρχαίας Μεθόδω παρὰ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, Μετενεχθέντα δ' εἰς τὴν Νεωτέραν, παρὰ Στεφάνου Λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν πρῶτον ἐκδίδεται παρὰ Κ. Ν. Πρωτοψάλτου καὶ Χ. Γ. Παπαδοπούλου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου, Διευθυνομένου παρὰ Στεφάνου Λαμπαδαρίου. 1863».

[\[59\]](#) «Χρηστομάθεια Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς περιέχουσα πᾶν ὅ,πι ἀναγκαῖον τῷ ἱεροψάλτῃ, καὶ ἐγχειρίδιον πρὸς διδασκαλίαν ὑπὸ Ἰωάννου Θ. Σακελλαρίδου Τεταρτοετοῦ φοιτητοῦ τῆς Φιλοσοφίας. Μέλους τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, 1880».

[\[60\]](#) «Νεώτατον Ἀναστασιματάριον πλῆρες Ἀργὸν καὶ Σύντομον, μελοποιηθὲν μὲν παρὰ διαφόρων διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ἐπεξεργασθὲν δὲ ἥδη παρὰ Νικολάου Γεωργίου Πρωτοψάλτου Σμύρνης, Ἀδείᾳ τοῦ Αὐτ. Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ὑπ' ἄρ. 561 καὶ ἡμ. 22 Μουχαρέμ 1307. Ἰδιοκτήτης Νικόλαος Γ. Βλαντιάδης, ἐκδόται Ἰ. Κατρᾶς καὶ Ἰ. Καρακιζῆς. Τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ Μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ Μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου Ἰνέλη. Σμύρνη, τυπογραφεῖον “Ἀμαλθείας” 1899».

[\[61\]](#) «Ἀναστασιματάριον νέον, σύντομον, εύρυθμον καὶ κατὰ τὸ νόημα συντεθέν, παρ' ἐμοῦ Διονυσίου Βατάχου τοῦ ἐκ Παλαιῶν Πατρῶν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἀχαΐας, Προτροπῆ τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχων(sic) Παχάρνικου κυρίου Στεφάνου Πέλιου. Προς χάριν τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ φιλομούσων, ἐν μηνὶ ιουλίῳ τοῦ ἀωθ' ἔτους».

[\[62\]](#) Γιὰ τὴ σπουδαιότατη αὐτή ἐκδοση βλ. περισσότερα: Adriana Sirli, «*The Anastasimatarion, Bucharest 1986*» καὶ στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου.